

Traian D. LAZĂR

DIN ISTORICUL SOCIETĂȚII DE CULTURĂ MACEDO-ROMÂNE

Constituirea statului național român prin Unirea Principatelor în 1859 și cucerirea independenței României în 1877 a determinat intensificarea unui proces istoric mai vechi: plecarea unor aromâni din sudul Dunării, din teritoriile lor natale, unde erau tratați ca minoritari lipsiți de drepturi, și stabilirea lor la nordul Dunării, în statul național căruia îi aparțineau.

În noua lor situație, aromânii și-au constituit o asociație care să le promoveze interesele, Societatea de Cultură Macedo-Română, recunoscută ca persoană juridică prin legea votată de Corpurile Legiuitoare și promulgată prin Înaltul Decret Domnesc nr. 1298, din 15 aprilie 1880. Societatea avea sediul în București¹.

În anii următori, Societatea Macedo-Română a întreprins, cu sprijinul statului român, acțiuni notabile pentru recunoașterea și apărarea drepturilor conaționalilor rămași sub stăpânire străină și promovarea intereselor aromânilor stabiliți în România, remarcându-se în același timp în viața economică, politică și culturală a României.

Cu sprijinul României s-au obținut, după revoluția Junilor turci și războaiele balcanice, din partea Imperiului Otoman și a statelor succesoare Imperiului Otoman (Serbia, Grecia, Bulgaria), o serie de drepturi pentru aromâni, înscrise în legislația otomană și în tratatul de pace de la București, din 1913. La încheierea războaielor balcanice, prin Tratatul de pace de la București (1913), Tache Ionescu „a cerut garanții și de la aliați (Grecia, Serbia n.n.) pentru elementul românesc din Macedonia și Banatul iugoslav”, nu doar de la Bulgaria înfrântă.

Totuși, guvernul României nu s-a îngrijit ca în tratatul de pace cu Bulgaria, de la sfârșitul primului război mondial (Neuilly, 27 nov. 1919), să fie incluse dispoziții „pentru schimbul de populații... ceea ce ar fi asigurat o soartă mai bună macedo-

românilor”. Ca urmare „statele succesoare ale Imperiului Otoman din Europa s-au năpustit asupra elementului românesc, închizând școlile și bisericile care li s-au recunoscut prin tratatul din 1913. Aceste state au votat legi speciale contra românilor macedoneni”. Astfel Bulgaria, prin legea pădurilor și pășunatului, a deposedat pe aromâni chiar și de proprietăți.

Războiul greco-turc (1919-1922) a determinat exodul grecilor din Asia Mică în Grecia și Bulgaria. Acest fapt a afectat interesele economice ale românilor macedoneni din Bulgaria și Grecia, determinându-i să emigreze în masă la nordul Dunării. Guvernul României, prin Tache Ionescu, s-a îngrijit ca, la încheierea tratatelor Micii Înțelegeri (cu Iugoslavia la 7 iunie 1921), să se garanteze drepturile aromânilor din Iugoslavia.

Societatea de Cultură Macedo-Română a adresat memorii repetate șefilor partidelor politice din România, pentru ameliorarea „situațieiperate a fraților noștri” emigrați în România. În 1925, I.I.C. Brătianu, șeful guvernului, „a dat dispoziții ca elementul românesc persecutat economiceste de greci, de bulgari și de aliații noștri iugoslavi să fie așezat pe pământul strămoșesc al lui Mircea cel Bătrîn, în județele Durostor și Caliacra”. Guvernul condus de N. Iorga (apr. 1931 – mai 1932) s-a preocupat de asemenea de îmbunătățirea situației aromânilor colonizați în sudul Dobrogei². N. Iorga a fost un constant apărător al românilor macedoneni. Într-o conferință la Institutul Sud-Est European el preciza: „noi cei de aici (din nordul Dunării) împreună cu dînșii (din sudul Dunării) reprezentăm toată Romanitatea răsăriteană; avem datoria să nu-i uităm, istoriografia noastră măcar, să le poarte de grijă”. În acest scop el a colaborat cu unii dintre membrii Societății de Cultură Macedo-Române. La îndemnul lui Iorga, V. Papahagi s-a dus la Veneția să cerceteze corespon-

dența consulară cu privire la românii din Balcani, rezultatele fiind publicate în „Revista istorică”. N. Iorga s-a pronunțat împotriva folosirii termenului aromâni, întrucât situarea particulei „a” înaintea cuvântului „români”, îi dădea un sens negativ, contesta apartenența la poporul român a etnicilor balcanici ce vorbeau dialecte ale limbii române³. Cu prilejul congresului Ligii Culturale – iunie 1933, N. Iorga a adresat cuvinte de prețuire coloniștilor aromâni din Dobrogea: „voi ați adus în România însușiri pe care oricine trebuie să le recunoască și să le prețuiască”. În țara strămoșilor voștri „n-ați fost robii nimănui... Ați fost domni în casele d-voastre... Domni trebuie să vă simțiți și aici”. Prin acest discurs, N. Iorga susținea demersurile Societății de Cultură Macedo-Române pentru acordarea cetățeniei române coloniștilor care, ca orice alt cetățean român, trebuia să beneficieze de produsul muncii lui și să ia parte la viața statului⁴.

Coloniștii macedoneni, timoceni și bucovineni așezați în județele Durostor și Caliacra au avut de înfruntat atacurile naționaliștilor bulgari comitajii (organizați de Comitetul Revoluționar de la Varna). În octombrie 1933, acești coloniști au adresat un apel primului ministru, Al. Vaida Voevod, solicitând acțiunea autorităților române pentru a proteja averea și viața coloniștilor⁵. Pentru stimularea preocupării autorităților locale și centrale din România față de coloniștii macedo-români, dar și a elementului românesc din sudul Dunării, s-a pronunțat și N. Iorga, într-un discurs ținut în Senat, la 10 martie 1934. Cu acest prilej el a prezentat istoria românilor din Cadrilater și din Macedonia, o nouă pledoarie pentru încetățenirea coloniștilor români din sudul Dobrogei⁶.

Abia în 1935, printr-o lege din inițiativă parlamentară (a domnului Fotino), s-a decis încetățenirea coloniștilor macedoneni, timoceni și bucovineni din Durostor și Caliacra. În septembrie 1935, în cadrul unor ceremonii desfășurate la Silistra și Bazargic, s-au acordat diplome de cetățenie la peste 5000 capi de familie, care au primit astfel drepturi politice. Cu acest prilej, dr. Petre Topa, președintele Societății de Cultură Macedo-Române, a cerut completarea legii cu prevederea de a se acorda cetățenia română tuturor românilor

de peste hotare „veniți și stabiliți aici”, în România, chiar dacă nu au lot de colonizare, dreptul de preemțiune al acestora asupra pământurilor rămase prin emigrarea turcilor din sudul Dobrogei și mai multă sollicitudine a administrației locale față de coloniștii din Durostor și Caliacra⁷.

În 1936, dr. P. Topa a difuzat un comunicat alertând opinia publică asupra faptului că în Dobrogea Nouă chiar autoritățile de stat încurajează propaganda iredentistă a tuturor elementelor străine. Societatea Culturală Macedo-Română „în calitate de ocrotitoare și interpretă a sentimentelor coloniștilor din Dobrogea Nouă”, atrăgea atenția factorilor în drept asupra faptului că „elemente vrăjmașe neamului nostru” sunt încurajate de „însăși organele de stat menite să asigure ordinea și liniștea publică”. Atitudinea excesiv de elementă a autorităților în cazul unui propagandist comunist și a unor agitatori naționaliști bulgari, care abuzează de tradiționala toleranță a românilor, „ultragiază în gradul cel mai înalt sentimentul național român”⁸, arăta comunicatul.

În perioada interbelică Societatea de Cultură Macedo-Română a fost condusă de un Consiliu general format din 35 persoane, ales (prin vot universal) din 3 în 3 ani. Consiliul general își alegea președintele (N. Batzaria, P. Topa), vicepreședinții (în număr de 4), un secretar general, un casier, doi cenzoari. Din Consiliul general au făcut parte, în perioada interbelică, personalități a căror enumerare ilustrează rolul pe care macedo-românii l-au avut în viața culturală, economică și politică a României: generalii Mandrini (Mandarini), Darvari, Anastasiu Pefca, I. Papană; profesorii Th. Capidan, Tache Papahagi, V. Papacostea; arhitectul C. Iotzu; medicul dr. P. Topa; G. Exarcu, Valeriu Papahagi, N. Batzaria, N. Tacit, G. Murnu, ing. Elie Carafoli, I. Valaori⁹.

Îată doar câteva concretizări mai amănunțite. N. Batzaria (1874-1952), autor de literatură pentru copii, a fost directorul revistelor „Dimineața copiilor” și „Universul copiilor”. Dr. P. Topa a fost vicepreședinte al Asociației generale a medicilor⁹ și subsecretar de stat la ministerul Muncii (nov.-dec. 1937), la Președinția Consiliului de Miniștri

(nov. 1939- mai 1940) și la ministerul Sănătății (mai-iul. 1940). Iuliu Valaori (1867-1936) s-a remarcat în domeniul lingvisticii și filologiei. Profesor la Univ. București, specialist în indoeuropeanistică, limba și literatura clasică, el a scris *Gramatica limbii latine și Cîteva observațiuni referitoare la scriitorii clasici și latini*. Arhitectul C. Iotzu (1889-1945), elev al lui I. Mincu, prof. univ. la București, a proiectat clădiri sobre precum Casa Corpului Didactic din București și „Casa Albă” din Craiova, clădirea Fundației „Ferdinand I” din Iași (actuala Bibliotecă Centrală Universitară „Mihai Eminescu”). G. Murnu (1868-1957), prof. univ. la București, este autorul unei remarcabile versiuni în limba română a scrierilor homerice, *Iliada și Odissea*.

Societatea de Cultură Macedo-Română, cu forțele proprii ori cu sprijinul guvernului României, a oferit ajutor conaționalilor rămași în sudul Dunării, a susținut înființarea și funcționarea unor școli și a stimulat literatura în dialectele sud dunărene.

La 30 iunie 1935, în prezența reprezentantului consulatului României și a președintelui comunității românești, s-a desfășurat, la Salonic, serbarea de sfârșit de an școlar a elevilor Școlii superioare de comerț, gimnaziului și școlii profesionale de fete din localitate. Directorul școlii, C.G. Dan, a relevat importanța și rolul învățămîntului ca factor de progres și civilizație, precum și „însemnătatea școlii românești, pion de cimentare a relațiilor de prietenie între Grecia și România”. Programul artistic al serbării a cuprins recitări de poezii în limba română, în dialectul macedo-român și în limbi străine. Corul mixt al școlii a prezentat cîntece patriotice și arii naționale, iar fetele școlii profesionale au executat dansuri naționale. După terminarea serbării, publicul a vizitat expoziția de lucru manual (cusături naționale) a școlii profesionale și expoziția de desene și hărți realizate de elevi¹⁰. Asemenea instituții și acțiuni erau menite să susțină și să întărească specificul românesc al culturii etnicilor aromâni.

Literatura dialectală, după o perioadă de declin, s-a revigorat în deceniul al patrulea al secolului XX, datorită înființării, la București, a „Societății de români din Audela” – Pind, numită „Apostol Mărgărit”, care a editat o Bibliotecă Națională a Aromânilor. Animatorul acestei mișcări culturale

era lingvistul și folcloristul Tache Papahagi (1892-1977). Pînă în iunie 1932 au apărut, în cadrul acestei biblioteci, o antologie de literatură aromână și volume de versuri ale poezilor din Pind – Nuși Tulliu, Z.A. Araia, și T. Caciona. În aceste volume, textele aromâne erau însoțite, pe aceeași pagină, de transpunerea lor în limba română. Poezii menționate se inspirau din fondul specific aromănesc, înfrățirea între om și elementele naturii. Tache Papahagi aprecia că „opera lui Nuși Tulliu constituie cea mai puternică și mai plastică expresiune lirică, elegiacă îndeosebi, a patrimoniului pastoral al Aromânilor”. Unele dintre versurile sale redau consecințele dramatice ale prigoanei naționaliste suportate de aromânii din Pind sub dominație străină: „Ard satele pe coaste/ Români pleacă-n stol/ Pustiu rămîne Pindul/ Pustiu de cîntec gol./ Izvoarele și ele/ În murmur dulce plîng/ Și-n vălurile jalea/ Bocindu-se și-o frîng”. Iar poezia *Marușca*, a lui Nuși Tulliu este comparabilă cu *Nunta Zamfirei*, a lui G. Coșbuc. După opinia lui Tache Papahagi, creația lui Zicu A. Araia avea tendințe spre picto-poezie, spre pastel, iar poezia *Fucurina năstează* avea o atmosferă satirică asemănătoare cu *Scrisoarea a III-a* a lui M. Eminescu. Aceste comparații ne edifică asupra nivelului artistic al creațiilor poezilor aromâni și demonstrează totodată legătura lor cu poezia din Țară. De altfel, Zicu Araia a transpus în dialectul aromân versurile lui G. Coșbuc. În ceea ce privește creațiile poetice ale lui T. Caciona, acestea aveau mai mult caracter epic. Subiectele poeziilor sale erau „sbuciumările poporului său, sentimentul acut național”¹¹.

Note bibliografice:

1. „Monitorul oficial”, nr. 98 din 20 apr. 1880.
2. „Neamul românesc”, nr. 208 din 25 sept. 1935, p. 1.
3. Ibidem, nr. 33 din 14 feb. 1933, p. 1-2.
4. Ibidem, nr. 128 din 15 iun. 1933, p. 1.
5. Ibidem, nr. 224 din 18 oct. 1933, p. 1.
6. Ibidem, nr. 56 din 13 martie 1934, p. 2.
7. Ibidem, nr. 208 din 25 sept. 1935, p. 1.
8. Ibidem, nr. 62 din 18 martie 1936, p. 1.
9. Ibidem, nr. 251 din 18 nov. 1936 și nr. 26 din 5 feb. 1936.
10. Ibidem, nr. 144 din 6 iul. 1935, p. 2.
11. Ibidem, nr. 139 din 14 iun. 1932, p. 2.